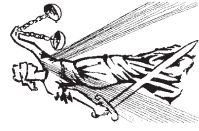

PRZYSPSOBIENIE
MIĘDZYNARODOWE
DZIECI

Katarzyna Bagan–Kurluta

PRZYSPOBIENIE
MIĘDZYNARODOWE
DZIECI

Temida 2

Białystok 2009

© Copyright by Temida 2
Białystok 2009

Rada Programowa Wydawnictwa Temida 2:

Leonard Eteł, Marian Grzybowski, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kosikowski, Adam Lityński, Emil Plywaczewski, Stanisław Prutis, Eugeniusz Ruszkowski, Walerian Sanetra, Halina Święczkowska, Bogdan Wierzbicki

Redaktor Naukowy wydawnictwa: Halina Święczkowska

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978–83–89620–64–4

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2006–2008
jako projekt badawczy

Recenzent:

Maksymilian Pazdan

Krzysztof Pietrzykowski

Opracowanie graficzne i typograficzne:

Katarzyna Frąckiewicz, Jerzy Banasiuk

Projekt okładki:

Jerzy Banasiuk

Redakcja techniczna:

Jerzy Banasiuk

Korekta:

Bogumiła Mancewicz

Wydawca: Temida 2

Przy współpracy i wsparciu finansowym
Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Rozdział I

EWOLUCJA PRZYSPOBIENIA W PRAWIE MATERIALNYM

1. Kamienie milowe w regulacji prawnej przysposobienia	17
1.1. Przysposobienie w prawie rzymskim	18
1.2. Przysposobienie w Kodeksie Napoleona	26
1.3. Przysposobienie w prawie staropolskim – od Średniowiecza do rozbiorów	29
1.4. Przysposobienie w prawie państw zaborczych	34
1.5. Przysposobienie w prawie II Rzeczypospolitej	49
1.6. Przysposobienie w polskim prawie powojennym	56
2. Przysposobienie w prawie materialnym wybranych państw	88

Rozdział II

PRZYSPOBIENIE W PRAWIE KOLIZYJNYM

1. Polska ustawowa regulacja kolizyjna przysposobienia	141
1.1. Stosowanie ogólnych zasad polskiego prawa międzynarodowego prywatnego w odniesieniu do przysposobienia	160
2. Przysposobienie w umowach bilateralnych zawartych przez Polskę	176
3. W drodze do przyjęcia uniwersalnych rozwiązań. Przysposobienie w multilateralnych umowach międzynarodowych	182
4. Kolizyjnoprawna regulacja przysposobienia w prawie wybranych państw	215
4.1. Conflicts approach	216
4.2. Jurisdictional approach	241
5. Treść pojęcia przysposobienie międzynarodowe	270

Rozdział III

DZIECKO I RODZINA JAKO PODMIOTY OCHRONY

1. Ochrona rodziny i dzieci w konstytucjach.....	278
2. Prawnomiędzynarodowa ochrona praw dziecka.....	300
2.1. Prawa dziecka a prawa człowieka	300
2.2. Prawa dziecka jako prawa człowieka	304
2.3. Dziecko jako podmiot szczególnej ochrony	307
3. Pojęcie rodziny. Podmiotowość prawna rodziny	327

Rozdział IV

DOBRO DZIECKA JAKO PODSTAWOWA ZASADA PRZYSPOBIENIEM

1. Relacje między pojęciami interes dziecka, interes rodziny, interes państwa.....	339
1.1. Dobro dziecka jako wartość prawem chroniona.....	339
1.2. Pojęcie dobra dziecka – potrzeba definicji?.....	346
1.3. Dobro dziecka jako zasada	360
1.4. Interes państwa i dobro rodziny	362
2. Interes państwa jako przesłanka ingerencji władzy państwowej w sferze przysposobienia	367
3. Realizacja dobra dziecka.....	372
4. Rodzicielstwo, sieroctwo, adopcja – zjawiska powiązane.....	375
5. Subsydiamność przysposobienia międzynarodowego.....	383
6. Zerwanie więzów między dzieckiem a państwem jego pochodzenia (obywatelstwa).....	388
7. Handel dziećmi	389
8. Kontrola statusu dziecka po orzeczeniu o przysposobieniu międzynarodowym.....	399
9. Adopcje przez pary nie będące małżeństwami i przez homoseksualistów	408

Spis treści

Podsumowanie	418
Akty prawne	439
Literatura	466
Orzecznictwo	509
Strony internetowe	515

WSTĘP

„Od każdej placówki lepsza bywa rodzina,
jakakolwiek by była.”¹

Doniosłość analizy tematyki przysposobienia – w moim przekonaniu – wiązać należy z przemianami obyczajowymi zachodzącymi we współczesnych społeczeństwach. Przysposobienie, jako instytucja stara, zakorzeniona w prawie rzymskim, nie powinno budzić kontrowersji. Jednak ich powodem mogą stać się pojawiające się mediach doniesienia dotyczące adopcji dzieci, które z racji istniejących więzi z biologicznymi rodzinami nie powinny być przysposabiane, udaremnionych prób nielegalnego wywozu grup dzieci pod przykrywką akcji humanitarnych, czy też małżeństw zawieranych przez nieświadome swego pochodzenia rodzeństwa, adoptowane w dzieciństwie przez różne rodziny. Niedrową atmosferę wokół przysposobienia potęguje swoista moda na adopcje wśród gwiazd kina i muzyki – z jednej strony czyni przysposobienie mniej egzotycznym, z drugiej jednak przyczynia się do myślenia o dzieciach jako zabawkach, które można porzucić, gdy się znudzą. Co jednak należy podkreślić, przysposobienie, w związku z tymi okolicznościami, stało się zjawiskiem bardziej „publicznym” w tym sensie, że przestało być wstydliwie ukrywaną tajemnicą. Oznacza to, że zdjęto z niego odium instytucji, za którą ukrywa się tę właśnie wstydliwą niemożność posiadania dzieci przez przysposabiających. W perspektywie oznaczać to również może łatwiejszą możliwość eliminacji sytuacji patologicznych, czyli takich, w których z premedytacją zrywane są więzy rodzinne istniejące między dzieckiem a jego biologicznymi krewnymi, aby zadośćuczynić chęci posiadania dziecka przez przysposabiającego. Jednak moda na adopcje może skutkować również sytuacjami odwrotnymi – a więc nasileniem takich przysposobień.

W odniesieniu do instytucji przysposobienia międzynarodowego pojawia się jeszcze więcej kontrowersji, czy to ze względu na usankcjonowanie możliwości utraty przez państwo kontroli nad swoimi obywatelami, czy na zagrożenia, jakie jej stosowanie może rodzić w odniesieniu do dziecka. Wątpliwości potęgowane są przez doniesienia w mediach o przedmiotowym traktowaniu adoptowanych dzieci lub dzieci, które mają być adoptowane, o wykorzystaniu przysposobienia do nieuregulowanego prawem wykreowania relacji rodzinnoprawnych (na przykład adopcja prenatalna w przypadku sztucznej prokreacji) lub relacji, w której stroną jest osoba,

1 J. Konieczna, *Adopcje. Staramy się raczej zniechęcać*, „Prawo i Życie” 1987, nr 47, s. 6.

której czynna legitymacja adopcyjna jest kwestią dyskusyjną (adopcja przez homo-seksualistów).

Na skutek zmian w obyczajowości, które w dużej mierze dotyczą rodziny, coraz częstsze są związki, które niewiele mają wspólnego z klasycznym modelem rodziny: ojciec–matka–dziecko. W tym kontekście pojawia się pytanie, czy adopcja, która według prof. S. Grzybowskiego, polega na stworzeniu w drodze przewidzianego prawem postępowania więzów rodzinnych, mających spełniać taką samą lub co najmniej podobną funkcję, jaka wynika z „naturalnych” węzłów krwi i pochodzenia² ma być metodą na odtworzenie relacji w ramach klasycznie pojmowanej rodziny, czy też ustawodawca powinien reagować na zmiany społeczne, wprowadzając rozwiązania bliższe zmieniającej się obyczajowości. W związku z tym można nawet postawić pytanie, czy funkcją tych rozwiązań ma być ochrona tradycyjnych wartości, czy też nie, a zatem czy prawo powinno stanowić swoisty kamień milowy, czy też raczej lustro, w którym odbijają się potrzeby społeczne?

Przedmiotem rozważań zawartych w rozprawie jest **przysposobienie międzynarodowe, rozumiane jako ustanowienie sztucznej więzi rodzinnej między osobami pochodzącymi z różnych systemów prawnych (między osobami związanymi z różnymi obszarami prawnymi), którego skutkiem jest zmiana powiązania dziecka z jednym obszarem prawnym na powiązanie z innym państwem, z którym z reguły związany jest przysposabiający**. Praca dotyczy jedynie zastosowania tej instytucji w odniesieniu do dzieci – stąd brak jest w niej rozważań dotyczących adopcji osób dorosłych, a jeśli pojawiają się one, to w związku z ewolucją instytucji przysposobienia w ogólności. W pracy przyjęto przy tym, że zgodnie z art. 1 Konwencji praw dziecka, dzieckiem jest każda istota ludzka w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność³.

Z przyczyny pierwotnego braku adopcji międzynarodowej, w pracy pokazana została ewolucja przysposobienia jako takiego, celem zilustrowania zmian dotyczących jego funkcji. Współczesne odniesienia do adopcji służą natomiast dwóm celom. Po pierwsze, mają ukazać (na przykładzie polskich przepisów), że regulacje dotyczące przysposobienia międzynarodowego były ukoronowaniem rozwiązań dotyczących przysposobienia, logicznym krokiem w kierunku wzmocnienia kontroli nad jego stosowaniem po wcześniejszym wzmocnieniu więzi między przysposobionym a przysposabiającym i jego rodziną. Po drugie, mają zilustrować istniejący w wielu państwach brak odróżnienia przysposobienia międzynarodowego od krajowego na gruncie prawa materialnego. Dopiero na gruncie prawa kolizyjnego lub przepisów dotyczących jurysdykcji możliwe jest odróżnienie tych instytucji – choćby

2 S. Grzybowski, *Przysposobienie całkowite*, „Państwo i Prawo” 1979, nr 2, s. 38.

3 Dz.U. 1991 r., Nr 120, poz. 526.

przez wprowadzenie obowiązku spełnienia wymogów adopcji wynikających z określonego prawa lub przeszkód jurysdykcyjnych uniemożliwiających podjęcie orzeczenia w sprawie w stosunku do konkretnej osoby. Tylko w przypadku niektórych państw przepisy prawa kolizyjnego wskazują właściwość prawa materialnego, własnego kraju, czy też, jak w Polsce, spotykamy się z interpretacją pojęcia przysposobienia międzynarodowego (zagranicznego) na gruncie prawa materialnego nieodpowiadającego jego znaczeniu z punktu widzenia prawa kolizyjnego. Analizując krajowe rozwiązania dotyczące przysposobienia międzynarodowego, zastanawiający wyda się się fakt ochrony tylko własnych (z punktu widzenia forum) dzieci adoptowanych do innych państw. Taka refleksja towarzyszy lekturze przepisu art. 114 § 1 k.r.o., gdzie przyjęto, że za przysposobienie międzynarodowe należy uważać wyłącznie sytuację, gdy dziecko zmienia miejsce zamieszkania w Polsce na miejsce zamieszkania w innym państwie. Zatem sytuacja odwrotna, nie określona jako przysposobienie międzynarodowe, nie będzie podlegała ograniczeniom dla niego właściwym. Choćby z tego względu można mówić o instrumentalnym traktowaniu przysposobienia międzynarodowego, idąc dalej – o traktowaniu go jako instrumentu polityki demograficznej państwa.

Niniejsze opracowanie dotyczy przysposobienia międzynarodowego jako zjawiska prywatnoprawnego. Zastanawiając się w tym kontekście nad tym, jakie przepisy mogą regulować przysposobienie międzynarodowe – należy przyjąć, że przedmiotem analizy powinny stać się przepisy prawa rodzinnego (prawo materialne) oraz przepisy prawa prywatnego międzynarodowego (prawo kolizyjne). Idąc dalej, próba określenia, czy przysposobienie międzynarodowe jest rodzajem przysposobienia, wyróżnionym w związku z istnieniem jakiejś jego cechy, prowadzi do stwierdzenia, że przysposobienie międzynarodowe jest przysposobieniem w świetle prawa kolizyjnego – w związku z tym nie ma potrzeby mówić o rodzajach przysposobienia. To, co w prawie rodzinnym nazywa się przysposobieniem (bez względu na rodzaj), w prawie kolizyjnym nazywa się przysposobieniem międzynarodowym – bez względu na to, czy dotyczy dzieci pochodzących z forum, czy też nie.

Pisząc o przysposobieniu nie sposób pominąć dobra dziecka, jako wartości, której realizacja jest nierozdzielnie z nim związana. Przy przysposobieniu międzynarodowym kwestia realizacji dobra dziecka jest tym istotniejsza, że trudniejsza do oceny. Przy przysposobieniu możliwe jest, że wartości prawem chronione: dobro dziecka i interes rodziny mogą pozostawać ze sobą w konflikcie, przez co ich jednoczesna realizacja staje się niemożliwa. W przysposobieniu nie można mówić o urzeczywistnieniu dobra rodziny, jeżeli jest realizowane jedynie dobro dziecka, na przykład, jeżeli jedno z małżonków przysposabiających nie w pełni akceptuje konsekwencje przysposobienia. Jeśli dodać do tego interes państwa (zwany również społecznym), sytuacja staje się jeszcze bardziej skomplikowana. Z jednej strony można twierdzić, że interes państwa wymaga, aby zrealizowane zostało dobro

dziecka, nawet kosztem interesu jego biologicznej rodziny. Z drugiej strony można hipotetycznie założyć, że możliwa jest sprzeczność wszystkich tych trzech wartości (interesów) ze sobą i niemożność ich jednoczesnego urzeczywistnienia. Przy przysposobieniu międzynarodowym interes państwa nabiera szczególnej wagi, państwo realizuje go między innymi w drodze wprowadzania jego szczególnych ograniczeń lub odmiennie – w drodze liberalizacji przepisów go dotyczących, generalnie jednak – poprzez wprowadzenie określonego reżimu prawnego przysposobienia, tak w zakresie prawa rodzinnego, jak prawa prywatnego międzynarodowego. Zawsze jednak pozostaje wątpliwość, czy prowadzona przez państwo polityka adopcyjna jest wyrazem realizacji interesu państwa, czy też dobra dziecka.

W tym kontekście założeniem wstępnym postawionym w pracy jest zasadnicza zmiana w pojmowaniu przysposobienia, szczególnie ze względu na jego cel. W związku z przyjętym założeniem pojawia się szereg zadań, które w pewnym stopniu zawężają analizę przedmiotową problemu, a które przewidziano do realizacji w rozprawie. Są to:

1. Prześledzenie genety i ewolucji przysposobienia w celu wskazania momentu pojawienia się w niej elementów chroniących dziecko.
2. Określenie powiązań między rodzinnoprawną ochroną interesów dziecka a ochroną praw dziecka na gruncie międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka.
3. Analiza pojęcia dobra dziecka i odniesienie się do potrzeby jego zdefiniowania.
4. Wskazanie mechanizmów skuteczniejszej ochrony dobra dziecka.

Rozważania dotyczące przysposobienia międzynarodowego w zasadniczy sposób wiążą się z istotą i charakterem prawnym przysposobienia jako instytucji prawa rodzinnego – stąd nie sposób tych kwestii pominąć, szczególnie w związku z ewolucją jego funkcji oraz przyjęciem międzynarodowych rozwiązań go dotyczących. Na etapie analizy konkretnych regulacji pojawić się muszą asocjacje z naturalnymi więziami rodzinnymi imitowanymi przez przysposobienie i z rodziną jako instytucją. Przy okazji należy zastanowić się, co oznaczają pojęcia: rodziny oraz więzi rodzinnych – aby uświadomić sobie, co powinno być „imitowane” przez przysposobienie. Przyjęcie, że poprzez stosunek przysposobienia imitowane są relacje o charakterze rodzinnym prowadzi do konieczności określenia, kto tworzy rodzinę, jakie mają być jej funkcje oraz jakiego rodzaju więzi istnieją między członkami rodziny.

Kolejnym zadaniem, jakie przewidziano do realizacji w niniejszej pracy jest ustalenie jak przedstawia się jednoczesna realizacja koncepcji przysposobienia międzynarodowego i zasady dobra dziecka w wybranych systemach prawnych oraz do wskazania możliwości i sposobów ulepszenia istniejących rozwiązań. Wskazaniu

posłuży budowa idealnego modelu regulacji kolizyjnej przysposobienia, w założeniu opartego na rozwiązaniach zaczerpniętych z polskiego systemu prawnego, koncepcji międzynarodowych, ale również z obcych systemów prawnych – tak państw europejskich, jak i pozaeuropejskich. Bez znaczenia dla sposobu skonstruowania takiego modelu pozostaje koncepcja stworzenia jednolitego europejskiego prawa cywilnego (prywatnego), o ile przyjmując, że włączyć wcn należy również prawo rodzinne⁴, ponieważ dotyczy ona stworzenia rozwiązań o charakterze materialnoprawnym, eliminujących potrzebę stosowania norm kolizyjnych. Celem pracy jest, w związku z powyższym, ukazanie na gruncie polskich i zagranicznych przepisów prawa materialnego i kolizyjnego konstrukcji prawnych przysposobienia, ocena realizacji w tym kontekście zasady dobra dziecka oraz wskazanie elementów, które mogłyby posłużyć do budowy modelu skuteczniejszej ochrony interesów w przysposobieniu. Główna hipoteza rozprawy jest następująca: **Przysposobienie międzynarodowe powinno być dokonywane dla dobra dziecka – w jego wyniku powinno dojść do realizacji zasady dobra dziecka. Przysposobienie międzynarodowe jest jednak uwarunkowane interesem państwa (państw, z których pochodzi strona), stąd istnieje zagrożenie traktowania jako narzędzia realizacji konkretnych interesów państwa, którym podporządkowane będzie dobro dziecka. W tym kontekście możliwa jest interpretacja pojęcia dobra dziecka w taki sposób, jak wymaga tego interes państwa i postawienie między tymi pojęciami i wartościami znaku równości – postępowanie z gruntu niestuzne i prowadzące do postpowania wartości, która powinna być chroniona przede wszystkim, a idąc dalej – samego dziecka jako podmiotu przysposobienia międzynarodowego.**

Dla uzupełnienia i obrony powyższej, ogólnej hipotezy celowe jest postawienie szeregu następujących, bardziej szczegółowych twierdzeń:

1. Skutkiem ewolucji funkcji przysposobienia była zmiana charakteru tej instytucji z majątkowego na rodzinoprawny.

4 Postulat ten obecny jest w literaturze europejskiej przełomu wieków XX i XXI. W szczególności por. D. Martiny, *Is Unification of Family Law Feasible or Eden Desirable?*, w: A. Hartkamp, M. Hesselink, E. Hondius, C. Jourstra, E. du Perron (ed.), *Towards a European Civil Code*, Nijmegen – The Hague – Boston 1998, s. 151–172; K. Boele-Woelki, *The road towards a European family law*, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 1.1., November 1997, <http://law.kub.nl/ejcl/1/art11-1.html> oraz K. Boele-Woelki (ed.), *Restatement of European Family and Succession Law*, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 4.3, November 2000, <http://www.ejcl.org/43/editor43.html>, i S. van Erp (ed.), *The European Union and Private Law*, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 5.3, November 2001, <http://www.ejcl.org/53/editor53.html>; M. V. Antokolskaia, *The process of modernization of family law in Eastern and Western Europe*, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 4.2, September 2000, <http://www.ejcl.org/42/art42-1.html>. Por. także M. Antokolskaia (ed.), *Convergence and Divergence of Family Law in Europe*, Intersentia, Antwerpen – Oxford 2007; M. Antokolskaia (ed.), *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective*, Antwerpen, Oxford 2006, T. Sokolowski, *Pojęcie europejskiego prawa rodzinnego*, w: H. Cloch, P. Kasprzyk (red.), *Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego*, Lublin 2007, s. 11–21.

2. Elementy, które pierwotnie mogły świadczyć o ochronie interesu przysposobianego (głównie majątkowego) uległy stopniowemu przekształceniu w zasadę dobra dziecka, po tym, gdy dopuszczalna stała się adopcja dzieci.
 3. Niektóre z wcześniejszych rozwiązań dotyczących przysposobienia służyły ochronie interesów dziecka, mimo że nie istniała jeszcze zasada dobra dziecka (bezdzielnosc przysposabiających – interesy przysposobianego dziecka i dzieci biologicznych przysposabiających).
 4. Zasada dobra dziecka jest powiązana z prawami dziecka, uzasadnione jest jej wywodzenie z prawnomiędzynarodowej ochrony dziecka i jego praw.
 5. Na gruncie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz ustawy Prawo prywatne międzynarodowe brak jest definicji przysposobienia międzynarodowego.
 6. Konstrukcja regulacji zastosowanej w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym odnośnie do przysposobienia międzynarodowego ma na celu ochronę jedynie polskiego dziecka i świadczy o niejednakowej ochronie wszystkich dzieci, które potencjalnie mogą być stronami takiego przysposobienia.
 7. Okoliczności wymienione w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym jako decydujące o uznaniu przysposobienia za międzynarodowe nie odpowiadają okolicznościom, które decydują o takim uznaniu na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego.
 8. Możliwe jest wskazanie czynników, które decydują o realizacji dobra dziecka, jednak wątpliwość budzi potrzeba zdefiniowania pojęcia dobra dziecka, z racji możliwości zmniejszenia elastyczności posługiwania się nim w konkretnych przypadkach.
 9. Możliwe jest wprowadzenie mechanizmów w większym stopniu zapewniających realizację zasady dobra dziecka w odniesieniu do przysposobienia międzynarodowego, jak amerykański *nexus test*, brak orzekania o przysposobieniach, które nie będą uznane w innych państwach, wprowadzenie obowiązku składania postadopecyjnych raportów o sytuacji dziecka.
 10. W polskim prawie brak jest regulacji, których funkcją jest skuteczna kontrola sytuacji dziecka po orzeczeniu przysposobienia, jak rejestracja przysposabiających, kontrola sytuacji dziecka po adopcji przez sądy orzekające w sprawie, obowiązek przysposabiających składania raportów postadopecyjnych.
 11. Celowa jest odmienna regulacja przysposobienia międzynarodowego na gruncie ustawy Prawo prywatne międzynarodowe.
- Powysze określenie hipotezy, celu pracy oraz zadań, które mają być w niej zrealizowane, wpłynęło na ukształtowanie struktury rozprawy. Na jej konstrukcję składają się cztery rozdziały. Pierwszy z nich dotyczy materialnoprawnej regulacji

przysposobienia. Ukazano w nim ewolucję funkcji przysposobienia w płaszczyźnie historycznej. W rozdziale tym podjęto próbę stwierdzenia, jaka jest geniza przysposobienia, w jakim kierunku zmierzała jego ewolucja i kiedy zaczęto łączyć przysposobienie z dobrem dziecka. Analizie poddano rozwiązania uznane za najważniejsze dla rozwoju tej instytucji oraz rozwiązania polskie lub obowiązujące na ziemiach polskich, aby ukazać pewną logikę i kierunek przemian w zakresie przysposobienia. Ponadto zaprezentowano okoliczności oraz przesłanki przyjęcia wspólnych regulacji przysposobienia na świecie oraz wybrane regulacje prawne obowiązujące w państwach wszystkich kontynentów, z uwzględnieniem elementów, które mogą świadczyć o realizacji dobra dziecka w przysposobieniu, w tym w przysposobieniu międzynarodowym. Drugi rozdział rozprawy poświęcony został prezentacji przysposobienia w ujęciu kolizyjnoprawnym. Ponieważ przyjęto, że jeśli nawet prawo rodzinne (materialne) nie reguluje odrębnie przysposobienia międzynarodowego, prawo kolizyjne odnosi się jedynie do niego⁵, to założeniem przyświecającym analizie regulacji kolizyjnych było przekonanie, że odzwierciedlają one politykę adopcijną państw, świadczą o wartościach chronionych prawami tych państw oraz składają się na całościowy obraz przysposobienia międzynarodowego jako instytucji stosowanej w międzynarodowym obrocie prawnym. Stąd też w tym rozdziale odniesiono się również do pojęcia przysposobienia międzynarodowego, które budzi wątpliwości na styku prawa rodzinnego i prywatnego międzynarodowego. Zaprezentowane zostały tak rozwiązania polskie, jak i zagraniczne, przedstawiono i poddano analizie akty prawa krajowego oraz źródła pochodzenia międzynarodowego – o ile w odniesieniu do Polski możliwe było ukazanie regulacji zawartych w umowach dwustronnych, to realizacja tego zadania nie była możliwa w odniesieniu do porozumień bilateralnych zawartych przez inne państwa. W rozprawie ograniczono się zatem do prezentacji umów wielostronnych dotyczących przysposobienia, a rozwiązania o charakterze regionalnym, dotyczące jedynie niewielu państw, umieszczono w części poświęconej prawom kolizyjnym wybranych państw, a nie umowom międzynarodowym. Powodem tego zabiegu była intencja ukazania kompleksowości rozwiązań obowiązujących w poszczególnych państwach. Z racji przyjęcia założenia o potrzebie przeanalizowania przepisów kolizyjnych w dużej grupie państw, nie odniesiono się do istniejących w tych regulacjach ogólnych zasad stosowania norm kolizyjnych. Natomiast potencjalne możliwości ich zastosowania zostały wskazane i przeanalizowane na gruncie prawa polskiego. Trzeci rozdział dotyczy prawnej ochrony dziecka i rodziny w aspekcie prawa międzynarodowego oraz rozwiązań zawartych w konstyucjach poszczególnych państw. Wybór dokumentów podjętowany został chęcią wskazania, kto (dziecko, rodzina) i co (wartości, jak dobro dziecka) jest chronione przez ustawy zasadnicze i czy istnieją różnice dotyczące tej ochrony w zależności

5 Z zastrzeżeniem, że może się ono również odnosić do przysposobień krajowych, jednak dokonywanych w państwach o niejednolitym prawie.

od położenia geograficznego, ustroju lub religii obowiązującej w danym państwie. Na ich podstawie możliwe było ukazanie znaczenia, jakie państwo wiąże z instytucją rodziny oraz powodów wprowadzenia przepisów chroniących dzieci. Również na ich gruncie możliwe jest przesłedzenie, co jest w interesie państwa i jakie działania mogą być przez państwo podejmowane dla realizacji tego interesu. Ponadto przyjęto, że na podstawie postanowień zawartych w aktach z zakresu międzynarodowej ochrony praw człowieka najprecyzyjniej można będzie wskazać, gdzie należy dopatrywać się genезy zasady dobra dziecka i odniesienia jej do przysposobienia. Zatem prezentacja rozwiązań dotyczących praw człowieka, a następnie praw dziecka umożliwiła podjęcie próby ukazania genезy dobra dziecka oraz powiązania przysposobienia z dobrem dziecka oraz z określonymi prawami, jakich dziecko jest beneficjentem. Ostatni rozdział dotyczący dobra dziecka stanowi, w pewnym stopniu, podsumowanie wszystkich kwestii związanych z dobrem dziecka, które zostały zasygnalizowane w poprzednich rozdziałach. Odniesiono się w nim do celowości definiowania pojęcia dobra dziecka. Zawarto w nim także rozważania dotyczące wartości, które mogą być konkurencyjne wobec tego dobra. Podjęto w nim również próbę zidentyfikowania tych problemów, które stanowią o kontrowersjach dotyczących realizacji dobra dziecka w związku z przysposobieniem międzynarodowym.

Przygotowanie rozprawy o wskazanym powyżej zakresie wymagało przeprowadzenia analizy znacznej liczby zagranicznych aktów prawnych oraz dorobku doktryny i judykatury. Wykorzystane zostały w niej krajowe akty prawne będące źródłami regulacji przysposobienia w prawie rodzinnym i prywatnym międzynarodowym oraz źródłami ochrony rodziny i dzieci w prawach konstytucyjnych i w międzynarodowym prawie ochrony praw człowieka. Oprócz orzecznictwa polskiego Sądu Najwyższego, wykorzystano orzecznictwo sądów zagranicznych, w tym przede wszystkim amerykańskich – z racji specyfiki systemu *common law* i roli, jaką spełniają w nim orzeczenia precedensowe, ale również z powodu wielości adopcji międzynarodowych dokonywanych przez Amerykanów, również na terytorium tego państwa oraz pewnych kontrowersyjnych zagadnień związanych z przysposobieniem, które właśnie tam były przedmiotem rozstrzygnięć sądowych.